

непотаєності часу думки в моєму часовій, перехідній думки «о» часу думки; якщо, *в-четвертих*, у мене це *впускаюче випускання* і *випускаюче впускання* ще і отримується, у мене хватить терпіння і витримки дождаться і я отримуваю об цьому повідомлення, мені це стає відомим і я переживаю радість від того, що очікування було не марним, воно виправдалося, якщо все це має місце, таке моє «заглядывання», таке моє осмислення часу думки, по-видимому, може надіятися осмислити його (час думки) як присутність в моєму часовій, перехідній думки «о» часу думки, а мою часову, перехідну думку розуміти як присутнювальну «во» часу думки.

Коротко, але, по суті, те ж, можна висловити так: серйозне, неспішне, уважливе осмислення часу думки, осмислення, надіючись на успіх, розраховуюче на те, що вдасться все-таки вивести час думки з потаємності і сокрытости, помислити як присутнювальне, – це *стремління*, поступово утяжеляючи питання, щиро запитуючи себе так, щоб самому розуміти, що дійсно нічого не знаєш, це *уміння* саме так запитувати, це *спроможність* витримувати важкість таких питань, це, нарешті, *желання* обережно, уважливо, відповідально такі питання породжувати, їх визначати, їм дивуватися і намагатися знайти на них відповідь.

Може саме тоді, не побоюючись залишитися наодинці з собою і своїми думками, розвважувачи на самотність, самотній, мовчазний, незворушений, уважливий і обережний, перебуваючи в стані такого щирого, утяжеленого власного осмислення (свого часу думки), в стані такого запитання і уважливого, відповідального очікування відповіді, я маю найбільші шанси для того, щоб простір моєї часової, часової, перехідної думки, запитуючої «о» часу думки, виявився достатньо просторним, щоб вмістити випущене в нього час думки, виявився вільним простором його (часу думки) присутнювального буття. Може саме тоді я виявлюся спроможним почути тихий заклик часової думки, прийняти мовчазний виклик думкаючого часу.

Серед широко відомих канонічних питань-загадок дзен-буддизму є така: «Хлопок обома руками чує кожен. А як звучить хлопок долонью однієї руки?». Відповідь: «Це звучання тиші!». Кожен може думати час думки часової, перехідної думкою «о» часу думки. Але що означає думати час думки часової «во» час думки і постійно залишаючої «во» часу думки думкою?..

ЛІТЕРАТУРА

1. Зустріч з Декартом. Філософські читання, присвячені М.К.Мамардашвілі. Під ред. В.А.Кругликова, Ю.П.Сенокосова. – М.: Ad Maginem, 1996. – 438 с.
2. Гайденко П.П. Час і вічність: парадокси континууму // Питання філософії. – 2000. – №6. – С.110-136.
3. Мамардашвілі М. Картезіанські роздуми. – М.: Видавничий групу «Прогрес»; «Культура», 1993. – 352 с.
4. Мамардашвілі М. Лекції про Пруста (психологічна топологія шляху). – М.: Ad Maginem, 1995. – 548 с.
5. Хайдеггер М. Розмова на проселочній дорозі: Збірка: Пер. з нім. / Під ред. А.Л.Доброхотова. – М.: Вища школа, 1991. – 192 с.
6. Хайдеггер М. Час і буття: Статті та виступи: Пер. з нім. Склад., переклад, вступ. стаття, коментарії та посилання В.В.Бибихіна – М.: Республіка, 1993. – 447 с.

ТАРАН В.О.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ НА ПЕРЕХІДНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розв'язання проблеми виходу сучасного українського суспільства з перехідного стану, що характеризується комплексною кризою, передбачає визначення загальної стратегії, яка пов'язана з вибором основних пріоритетів соціального життя українського суспільства, формуванням чітких орієнтирів його організації та перспектив розвитку. Реалізація такого завдання можлива тільки в межах певної ідеології державницького напрямку, яка б об'єднувала різноманітні легітимно існуючі в Україні ідеологічні форми на засадах найбільш узагальнених цінностей, спроможних гармонізувати інтереси переважної більшості суб'єктів ідеологічних відносин. Такою ідеологією, на нашу думку, слід вважати державницьку ідеологію, адже саме вона, уособлюючи найбільш узагальнені і суспільнозначущі цінності, спроможна піднятися над усіма ідеологічними формами, що презентують інтереси окремих соціальних груп і утворень в Україні. Разом з тим, ця ідеологія повинна максимально відповідати конкретним суспільним умовам і гнучко реагувати у своїй змістовній частині на зміни основних тенденцій суспільного розвитку. Зрозуміло, що вибір відповідної форми державної ідеології, корекція її змісту та терміни зміни однієї форми державної ідеології на іншу залежать від чисельних об'єктивних і суб'єктивних обставин. Сам цей процес здійснюється в умовах постійної боротьби різних ідейних тенденцій, за якими стоять певні соціальні сили, і реалізується як результат перемоги однієї з них. Однак її зміст, як державницької ідеології, не може носити монопольно-партійний характер, оскільки ідеологія повинна бути надпартійною і підніматися до рівня

загальнонаціональної, загальнодержавної. Суть цього змісту значною мірою залежить від тих функцій державницької ідеології, які зумовлюються конкретно-історичною ситуацією.

Виходячи з особливостей сучасного стану перехідного періоду в Україні, провідними слід вважати дві основні функції державницької ідеології - культурно-формуючу та соціально-інтегральну, що взаємовпливають одна на одну і визначають ключові соціокультурні основи державотворчого процесу в країні. Це пов'язано, по-перше, з необхідністю формування в суспільстві певного рівня політичної, правової і моральної культури населення як духовно-культурної основи розбудови держави і державних інститутів; по-друге, - з формуванням важливішої складової сучасної держави - нації як соціально-політичного утворення, що створює і скріплює єдине національно-державне поле.

В контексті виділених функцій державницької ідеології слід розглядати чітку систему заходів по розвіюванню в суспільстві стереотипів політичного мислення і відходу від стандартизованих понять «соціалізм», або «комунізм» і «капіталізм», що на усередненому рівні суспільної свідомості створює уявлення про існування діаметрально протилежних способів соціально-політичної й економічної організації та культурно-ціннісної й ідеологічної орієнтації не тільки різних суспільств, але й різних прошарків населення в межах одного суспільства..

Дуже точно з цього приводу висловився З.Бжезінський. «Я вважаю, - заявив він, - ми живемо в такий час, коли щось визначити якимось одним гаслом неможливо. Я не можу сказати, що таке, скажімо, капіталізм сьогодні. Це соціально-економічна система США? Або Франції? Або Японії? А що може представляти собою капіталізм, наприклад, у 2000 році? І що це буде означати для політики, приватної власності? В гаслах немає відповіді. Я вважаю, що питання в іншому: як використовувати наукові інновації для індивідуального розвитку людини. Форми будуть різними у кожній країні. І чим більше відкритим є суспільство, тим кращими будуть відповіді... Треба говорити не про капіталізм або комунізм, а про таку політичну систему, яка могла би забезпечувати максимальне різноманіття умов для розвитку людини» [1]. Тобто йдеться не про скасування взагалі політичної системи як такої, а удосконалення її таким чином, щоб вона максимально сприяла розвитку людини. Таким чином, проблема державно-політичної організації людей в сучасних умовах повинна вирішуватись не в напрямку її руйнації, а в напрямку її удосконалення і вибору не стільки якоїсь апробованої системи у вигляді певного «ізму», скільки в знаходженні форми державно-політичного устрою, яка б найбільш відповідала конкретно-соціальним і конкретно-історичним умовам даного суспільства. Оскільки ж формування будь-якої системи пов'язано з історією і соціокультурними умовами конкретного народу, то й система має відповідати цим моментам.

Вибір конкретного державно-політичного орієнтиру в Україні зумовлений певними труднощами, які зачіпають культурно-ціннісний аспект суспільного життя. Справа в тому, що жодна з моделей, які реалізувались в суспільстві, виявилась не в змозі забезпечити тотожність закладених у ній ідеалів з реальним життям, а тому не принесла народів благополуччя. Соціалістична модель себе дискредитувала так само, як вже дискредитувала себе й ринкова модель, яку частіше справедливо називають псевдоринковою.

Тут, безумовно, необхідно відзначити, що сама соціалістична ідея в СРСР, занесена ззовні, що має також неабияке значення, не змогла реалізувати всіх своїх можливостей і певним чином була деформована. При цьому не можна відкидати того відомого факту, що в будь-якій конкретно-державній моделі, в будь-якій спробі себе матеріалізувати соціалістична ідея поки що не змогла реалізувати своєї мети, кожного разу посилаючись на суб'єктивні конкретно-специфічні обставини, які сприяли певному її викривленню. Враховуючи такий результат соціального досвіду, деякі мислителі взагалі вважають саму соціалістичну ідею хибною. «...Соціалізм - усякого разу, як тільки його намагалися побудувати, - виходив зовсім не таким, яким його замислювати його інтелектуальні вожді. Марність пошуку справжнього соціалістичного суспільства призводить інтелектуалів до ідеалізації безкінечної, як видно, чергі «утопій», а потім і до розчарування в них. Радянський Союз, а потім Куба, Китай, Югославія, В'єтнам, Танзанія, Нікарагуа повинні наводити на думку, що, оскільки соціалізм не узгоджується з відомими фактами, з ним щось не гаразд» [2].

Щоправда, в історії розвитку людства важко назвати й будь-які інші соціальні ідеї, які б не корегувались, тією чи іншою мірою не трансформувались у процесі своєї матеріалізації. Однак, не викликає сумніву той факт, що в Радянському Союзі в цілому, і в Україні, як складовій його частині, соціалістична ідея не розкрила «своїх можливостей» не в останню чергу з причин специфічних, невизрілих для її реалізації соціокультурних передумов. Ця ж специфічна соціокультурна база, сформована вже тоталітарною системою, виявилась також неблагоприємною для подальшого творчого розвитку соціалістичної ідеї. Адже відомо, що зміст соціалістичної ідеї не є незмінним, у процесі розвитку історії і конкретного суспільства вона постійно коректується, не перетворюючись в якусь остаточну форму. «Соціалізм як наполегливий потяг до ідеалу колективізму і солідарності, - пише у зв'язку з цим Ю.Красін, - присутній в суспільстві завжди, але ніколи не затверджується в остаточній формі, тому що немає і бути не може досконалого і безконфліктного суспільства... На кожному витку історичної спіралі соціалістичні спрямування виливаються в пошук оптимального для даних конкретних умов варіанту суспільного устрою, який відповідає соціалістичним принципам» [3].

Однак і початкові спроби «капіталізувати» суспільство через запровадження в життя механізму приватизації й елементів ринкової моделі не досягли бажаних результатів, оскільки існуючі в пострадянській Україні соціокультурні основи виявились не здатними раптово переорієнтуватись на нову систему цінностей. Негативні результати «втвілення» названих моделей в соціальному середовищі взагалі викликають недовіру до

будь-яких інших моделей соціально-політичного устрою, що були апробовані в розвинутих постіндустріальних країнах Заходу і Сходу.

Це означає, що сьогодні в Україні важко говорити про реалізацію ідеалів і цінностей будь-якої конкретної політичної системи - соціалістичної, ліберально-демократичної або традиційно-консервативної. Скоріше за все слід очікувати формування специфічної «синтетичної» системи, яка складатиметься з різносистемних елементів. Така ситуація, до речі, відповідає позиції тих фахівців, які схилиються до думки про складний механізм взаємодоповнення різних соціально-політичних систем через певні елементи їх ціннісних орієнтирів. Зокрема, Ю.Красін пропонує до втілення синтетичну модель соціалістичної і ліберальної систем цінностей. «Боротьба за соціалістичні цінності, - підкреслює він, - стримує егоїстичні прояви ліберального індивідуалізму, змушує його приймати соціально орієнтоване забарвлення. В свою чергу ліберальна спрямованість до свободи індивіда слугує, так би мовити, протиотрутою від перетворення колективістської солідарності в засіб диктату над особою, від підкорення особистого суспільному» [4].

Тобто, йдеться про створення досконалої державно-політичної системи за рахунок використання різносистемних ціннісних елементів, а це залежить від соціокультурних особливостей конкретного суспільства, загальнокультурного рівня його населення. Як відомо, Україна намагається розвиватися за принципами громадянського суспільства. Оскільки ж розвиток громадянського суспільства забезпечує включення в політичний процес усвідомленого вибору все більш широких прошарків населення, то тільки формування відповідної загальнокультурної основи його існування в українській державі, пов'язаної з духовно-моральним відродженням суспільства, спроможне створити умови для усвідомленого вибору громадянами системи цінностей, що максимально відповідає традиціям і національним інтересам України.

Культурно-формуючий та соціально-інтегральний аспекти державницької ідеології передбачають створення на даному етапі розвитку України такого духовно-культурного середовища в суспільстві, яке б забезпечувало відповідні умови для запровадження механізму збереження і зміцнення державницьких інститутів. Виходячи з сучасного стану держави, характерною рисою якого є наявність у вищих ешелонах влади представників політичних сил не державницької орієнтації і відповідного електорату серед населення, особливо південно-східних регіонів, той інститут демократії, що зафіксований у Конституції України як один з визначальних орієнтирів її перспективного державно-політичного устрою, поки що не є ефективним.

Це має свою логіку, оскільки найбільш адекватною сучасним умовам існування українського суспільства є форма авторитарного правління, яка в цілому більше відповідає перехідному процесу від тоталітаризму до демократії. Доцільність його застосування зумовлена наявністю в Україні слабких державних інститутів, очевидним протистоянням різних гілок влади, що фактично призводить до безвладдя в державі, низькою відповідальністю і виконавчою дисципліною на всіх рівнях соціальної організації суспільства, ототожненням у суспільній свідомості демократії з всездозволеністю і тенденцією перетворення її в так званий мітинговий варіант. Все це здатне спричинитися в державі повторення тоталітаризму. В той же час, як свідчить історія, авторитарні режими, на відміну від тоталітарних, можуть еволюціонувати до демократичного режиму. Саме така трансформація авторитаризму мала місце за останні десятиріччя в Туреччині, Іспанії, Греції, Португалії, країнах Латинської Америки тощо.

Тому, якщо говорити про сучасну ситуацію в Україні, то існуюча в ній специфічна форма демократії є цілком закономірною. За класифікацією Ф.Захарія, Україна швидше належить до «неліберальних демократій». Ще вона визначається як «делегована», тобто зовні схожа на сучасну представницьку демократію, але, по суті, відповідає мінімальним формальним критеріям демократичного устрою. Будучи розробленою на латіноамериканському варіанті президентської республіки, вона більше нагадує авторитаризм [5].

Інша справа, що цей авторитаризм в сучасній Україні не відповідає тій формі, яка вважається найбільш благоприємною в перехідних умовах суспільного розвитку для його подальшої і реальної трансформації в демократію. Адже «у класичному варіанті» авторитаризм цього періоду повинен носити на собі відбиток певної двоїстості. При ньому повинні діяти, з одного боку, деякі демократичні елементи і структурно функціонувати виборча система, відбуватися боротьба політичних сил у парламенті, дозволятися багатопартійність і т.ін., що, до речі, сьогодні в Україні існує. Але, з другого боку, ці демократичні елементи повинні бути обмеженими, політичні права громадян, суспільно-політичних рухів і політичних партій суттєво (порівняльно з демократичним режимом західних розвинутих країн) звуженими, а їхня діяльність значно регламентована. В юридично-правовій сфері такий стан суспільства виявляється у переважанні законів дозвільного характеру над заборонними. Стосовно ж легальної опозиції, то вона здебільшого набуває формального характеру. У той же час, на відміну від тоталітарного режиму, допускається дозоване інакомислення й обмежена опозиція преси [6]. Очевидно, що така «сторона» авторитаризму потребує й наявності державницького раціоналізму та вольового моменту. Але якраз цього «другого» в сучасному українському авторитаризмі і не вистачає, що робить його неповноцінним, непослідовним і тому - недієздатним.

Зміст державницької ідеології перехідного суспільства визначає її внутрішньодержавна і зовнішньодержавна спрямованість, яка відображає конкретно-історичну специфіку розвитку даного державного утворення. Тут не може бути узагальнених ціннісних орієнтирів, які б були універсальними для різних суспільно-державних устроїв. Будь-яке використання загальних ціннісних установок повинно наповнюватися конкретним змістом. Тому не можна будувати державницьку ідеологію на запозичених в

інших державах ідеологічних принципах, тобто жити «чужим розумом і на чужому досвіді» [7], або на абстрактних всезагальних ідеях. Виходячи з цього, не дуже вдалою є пропозиція деяких вітчизняних мислителів формувати державницьку ідеологію України лише на основі її гуманістичної спрямованості, оскільки остання, начебто, найбільшою мірою відповідає і ментальності українського народу, і сучасним світовим тенденціям, будучи одною з провідних причин успіхів розвинутих країн Заходу [8]. Дійсно, формуючи вихідні принципи української державницької ідеології, не можна відходити від необхідності гуманізації її змісту. Але гуманізація ця повинна мати українське національно-державне обличчя, тобто виходити, перш за все, з інтересів гуманізації українського суспільства в інтересах громадян України.

І тут, якщо говорити про внутрішньодержавну спрямованість державницької ідеології, яка є визначальною і при формуванні зовнішньодержавних принципів, розгортання культурно-формуючого та соціально-інтегрального її змісту може здійснюватись у напрямку розв'язання проблеми «українізації» українського суспільства. Своє найбільш повне відображення розв'язання цієї проблеми знаходить в ідеології «українізації», реалізація якої має значні потенційні можливості у справі створення «своєї» соціокультурної основи держави та політичного зміцнення українського національно-державного утворення. Однак, у складних умовах протікання процесу сучасного державотворення в Україні, який відбувається на фоні суперечливих тенденцій політико-економічного, соціально-психологічного, культурно-історичного характеру, і гострої боротьби різних ідеологічних тенденцій, використання навіть терміну «українізація» зустрічає різке діаметрально протилежне відношення до нього. Це зумовлено не тільки різним змістом, який надається поняттю «українізація», але й різними етно-національними та політичними орієнтаціями тих, хто висловлюється стосовно даного соціального явища.

Звичайно з поняттям «українізації» пов'язують процес «адміністративно-примусового» розширення українського культурно-інформаційного простору, насамперед за рахунок розповсюдження української мови, традицій і звичаїв у тих регіонах України, де сьогодні, внаслідок ряду об'єктивних і суб'єктивних причин попередніх історичних подій суттєво послабились, або зовсім зруйнувались зв'язки з українською національно-культурною основою і сформувались інші, досить сталі культурно-мовні середовища, перш за все російськомовні. При цьому зміст поняття «українізація» і набуває переважно етно-культурного характеру. А в практичному плані такий процес українізації має очевидну соціально-політичну спрямованість, що реалізується у двох основних аспектах.

Перший аспект пов'язаний з відтворенням або розповсюдженням чи посиленням у різних частинах території України українського етно-культурного поля, перш за все інформаційно-мовного, що в цілому відповідає демографічній ситуації в країні, тобто традиційно-історичному та реально-сучасному розселенню і проживанню українців, як титульного етносу української держави, практично на всій її території. У політичному плані створення такого поля може розглядатись як соціокультурна основа і гарантія збереження державно-політичного статусу та територіальної і соціально-політичної єдності України. Названий аспект «українізації», до речі, збігається і з певними положеннями Конституції України, зокрема зі ст.10, де прямо записано: «Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [9].

Другий аспект є зворотньою стороною, але логічним продовженням першого. Він позначається намаганням послабити в країні, особливо в південно-східній її частині, роль російсько-культурного фактора як значною мірою створеного тут штучно у попередні часи політичного підпорядкування України Росії і об'єктивно не відповідаючого сучасній етнічній структурі населення цього регіону України. Мається на увазі і динаміка посилення цього фактора серед етнічних українців. Достатньо сказати, що лише за 30 років (1959-1989) чисельність російськомовних українців зростає з 2 до 4,6 млн. чоловік. Відповідно російськомовні українці становили: 1959 рік - 6,5 відсотка, 1989 - 12 відсотків. Для порівняння: російськомовні українці в західних областях становлять 1 відсоток, у центральних - 2-3 відсотки [10]. Найдужче цей процес відчувся в індустріальних (насамперед, східних) регіонах України. Так, питома вага українців, які втратили рідну мову, тут суттєво зростає і має наступний вигляд. Харківська область - збільшення з 7 до 15 відсотків, Дніпропетровська - з 7 до 23 відсотків, Миколаївська - з 8 до 16 відсотків, Луганська - з 12,5 до 34 відсотків, Донецька - з 21 до 40 відсотків [11]. Крім того, названий фактор продовжує залишатися досить міцною соціально-психологічною основою антидержавницьких політичних тенденцій в перехідному українському суспільстві, а також являє собою серйозну перешкоду як на шляху до політико-економічного, так і до культурно-психологічного об'єднання українського народу.

Як бачимо, у такому вигляді ідеологія українізації має не тільки вузькоетнічний характер, але й очевидну протирусифікаційну спрямованість, що пояснюється історично-суперечливими взаємовідносинами між Україною і Росією в попередні часи їх історичного розвитку та соціально-політичним значенням цієї проблеми для сучасного етапу розвитку української державності. Такий характер і спрямованість ідеології українізації поряд з позитивними моментами вирішення стратегічних завдань укріплення державотворчих процесів в Україні, має й негативні політичні та психологічні наслідки, які посилюються тактичними прорахунками ідеології українізації і різноманітними «коментарями» фахівців та політиків як проукраїнської, так і антиукраїнської, антидержавної орієнтації, насамперед навколо вирішення культурно-мовної ситуації в країні. У своїх аргументаціях останні, усвідомлюючи залежність політико-державного становища України від вектора розв'язання в ній культурно-мовної проблеми, до речі, також посилаються на нормативні документи, зокрема, одне з положень ст.10 Конституції України, де говориться, що «в Україні гарантується вільний

розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України» [12]. При цьому досить критично і тенденційно сприймається інше положення тієї ж статті, де записано, що «державною мовою в Україні є українська мова» [13]. В результаті негативна реакція на українізацію найбільш яскраво спостерігається і знаходить прояв як на внутрішньодержавному та міждержавному політичному рівнях, так і на соціально-психологічному рівні переважно в соціокультурному середовищі зросійщених верств українського населення, представників національних меншин і, перш за все, етнічних росіян.

Відзначаючи в цілому державницьку і конституційно-правову нормативну основу визначеної спрямованості ідеології українізації, хотілося б підкреслити, що її очевидний вузькоетнічний зміст у сукупності з об'єктивною відсутністю історичного політико-економічного авторитету українського етносу в державницьких справах, зтяжним кризовим станом українського суспільства, специфічним національно-етнічним складом та політичними орієнтаціями державно-адміністративного керівництва країни, ментальністю народу України та ін., викликає політичну та психологічну протидію процесу українізації з боку значної частини представників владних структур, управлінського апарату і певних верств населення та надають цьому процесу повільного та непослідовного характеру.

У зв'язку з цим було б доцільним внести певні корективи в розуміння змісту поняття «ідеологія українізації» та удосконалити механізм запровадження названої ідеології.

Вважаємо, що ідеологія українізації змістовно повинна більшою мірою відповідати загальному стратегічному процесу національно-державного розвитку України. А тому українізацію слід розуміти вже не стільки в вузькоетнічному, скільки в національно-державному плані. Виходячи з цього, особливого значення набуває залучення і переосмислення в національно-державному контексті багатой культурно-історичної спадщини. Йдеться не про «привласнення» чужого культурно-історичного досвіду, а про «повернення» в українське культурне лоно всього того, що має відношення до історії українських земель та її населення, незалежно від етнічного коріння цього населення. Таким чином, відбудеться не тільки розширення історичної ретроспективи України, скажімо, до періоду трипільської культури або держави Урарту, але й усі історичні моменти, пов'язані, зокрема з її перебуванням у складі Литовського князівства, Польщі, Австро-Угорщини, Росії та СРСР можуть сприйматись як певні періоди існування і розвитку «українськості». Це дасть змогу розуміти й історію України як щось більш вагоме, що не поступається своїм значенням історії інших розвинутих держав Європи і світу, і трактувати українські традиції в більш генетично-широкому і збагаченому вигляді. В той же час, треба привернути увагу й до того культурно-неповторного, що надає українській історії особливих ознак - тих, які сприяли формуванню специфічних рис українського народу: мужності та ліричності, тяжінню до волі і толерантності до чужинців і т.ін., та стали проявом цих рис, наприклад, феноменам українського козацтва і селянства, гетьманства і гайдамацтва тощо. Все це не тільки сприятиме підняття престижу українського народу та його культури, але й стане одним із духовно-культурних, державно-історичних джерел ідеології українізації.

Взагалі ж, ідеологія українізації, торкаючись сучасного стану української держави, повинна передбачати систему заходів, що забезпечує пріоритет українсько-національного, українсько-державного в усіх сферах суспільного життя України: економіці, політиці, соціальній і правовій сферах, культурі тощо.

Важливим елементом ідеології українізації в перехідний період є не тільки створення в Україні досконалої законодавчої бази, але й орієнтація українського суспільства на дотримання його членами державних норм закону. Це потребує формування в суспільстві високої правової культури, яка передбачає не тільки забезпечення в державі відповідних прав для всіх її суб'єктів, але й повагу з боку кожного з таких суб'єктів до прав інших суб'єктів, а також рівність усіх суб'єктів держави перед законом і відповідальність за порушення існуючих законів. Очевидно, що сьогодні такої правової культури в суспільстві поки що не існує. Адже неповага навіть до Основного Закону України - її Конституції, зокрема Ст.79, на жаль, стала майже нормою для деяких представників її вищого законодавчого органу - Верховної Ради, що відкрито демонструється національними засобами масової інформації. Причому, систематичні порушення цього Закону не мають ніяких негативних наслідків для самих порушників, що також є порушенням відповідних статей Конституції України, а це стає яскравим прикладом для наслідування як на інших рівнях владних структур, так і в суспільстві в цілому.

В такому широкому національно-державному розумінні «українізація» українського соціуму повинна забезпечувати створення національно-політичної єдності в суспільстві на основі протидії будь-яким зовнішнім і національно-формуючим впливам, що становлять небезпеку для державотворчого і національно-формуючого процесу в країні. Це означає не тільки негативне ставлення до збереження або посилення «русифікаційних» тенденцій у соціокультурному середовищі України, але й активну боротьбу проти інших подібних тенденцій, що мають негативні наслідки для процесу державотворення в суспільстві. Серед них особливо занепокоєність викликає «американізація» українського культурного-інформаційного простору, яка не тільки завдає значної шкоди вітчизняній духовній культурі, деформуючи національний спосіб мислення, руйнуючи «свої» і нав'язуючи «чужі» для українського народу морально-ціннісні орієнтири, але й суттєво впливає на формування в українському соціальному середовищі матеріальних і духовних пріоритетів, далеких від традицій і потреб українського суспільства.

До аналогічних тенденцій можна віднести занепад або знецінення результатів матеріальної та інтелектуальної праці вітчизняного виробника, що знаходить прояв у тотальній «імпортизації» українського внутрішнього споживачього ринку низькоякісними промисловими, побутовими товарами та продуктами

харчування іноземного походження та зникненні продукції вітчизняних товаровиробників. Це не тільки руйнує матеріальні основи існування і розвитку незалежної української держави, історично сформовані і традиційні для українського народу форми діяльності, гальмує розвиток соціальної структури в суспільстві, але й має негативні ідеолого-психологічні наслідки, бо з часом створює масову недовіру до всього вітчизняного, формує в свідомості народу почуття його національної неповноцінності, другорядності, а в цілому підриває українські національно-державні підвалини. У практичній площині такий аспект ідеології українізації означає орієнтацію держави в її розвитку не стільки на зовнішній фактор, що не передбачає відмову від його позитивних моментів, а переважно на потенціал власних людських, інтелектуально-духовних та матеріально-виробничих ресурсів. Саме він є найбільш органічний і ефективний у справі зміцнення національно-державної основи України.

У зв'язку з цим потребує критичного осмислення ідеологічна концепція «європеїзації» України, як стратегічної мети розвитку української держави, яка пропонується деякими теоретиками і політиками [14]. Шляхом у бік «європеїзації», на думку прихильників цієї концепції, є реалізація ідеології «соціальної ринкової економіки» як довгострокової державної доктрини, яка ґрунтується на ідейних засадах поміркованого консерватизму і передбачає комплекс заходів, що створюють умови для стимулювання творчої активності громадян, обґрунтовує передумови для переходу від соціального забезпечення громадян державою до безпосередньої участі самих зацікавлених людей у розв'язанні своїх нагальних потреб [15].

У даному випадку під «європеїзацією» фактично розуміється процес створення в українській державі соціального, правового, демократичного суспільства західного зразка. Однак, ідейні засади не західного, а саме українського поміркованого консерватизму як раз і покликані вносити певні корекції в зміст процесу «європеїзації» українського суспільства. Адже якщо консерватизм на загальнополітичній мові означає переконання і заходи по зміцненню підвалин існуючого соціального життя, стабільних державних порядків, зберіганню загальноприйнятих моральних звичаїв і норм, підтримку авторитету і традицій [16], то поміркований консерватизм передбачає подібну ж орієнтацію суб'єкта, тільки без крайніх її проявів, що пов'язано з вмінням, з одного боку, не відриватися від існуючих в суспільстві норм, звичаїв і традицій, а з другого, - бути відкритим до певних інновацій. Але в будь-якому разі, консерватизм відстоює підвалини соціального життя конкретного суспільства. Він, як правило, критично-негативно ставиться до суспільних новацій, і тому «охороняє» це суспільство від його радикальних перетворень і надмірного відриву від власного національного ґрунту.

Таким чином, на нашу думку, доцільно говорити лише про обмежений характер «європеїзації» України, як тенденцію наближення її до західного типу цивілізації і певною мірою «оновлення» історично існуючих зв'язків української загальної та політико-правової культури із західною. В той же час, така «європеїзація» повинна відбуватися в межах національно-державного розуміння змісту ідеології «українізації», не перетворюючи тенденцію наближення до цінностей європейської культури в неоглядну політику руйнації і тотальної перебудови всього національно традиційного на західний зразок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Див.: Бжезинский З. «Украине нужны реформы. Вы же пока имеете экономические трудности без реформ» // День. - 6 июня 1998 г.
2. Хайек Ф.А. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. /Пер. с англ. - М.: Изд-во «Новости» при участии изд-ва «Catallaxy». - 1992. - С.150.
3. Красин Ю. Социализм: необходимость переосмысления //Свободная мысль. - 1997. - №6. - С.98-99.
4. Там само. - С.99.
5. Див.: Кувалдін В. Президентська і парламентська республіки як форми демократичного транзиту //Політична думка. - 1998. - №3-4. - С.25.
6. Див.: Основи політології: Курс лекцій: [Навч. посібник для вузів /М.Сазонов, Б.Решетняк, О.Авксентьев та ін.]; За ред. М.Сазонова. - Х.: Основа. - 1993. - С.121.
7. Див.: Черныш А.М. Реформы в украинском обществе и переоценка ценностей в общественном сознании //Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щоденник Нижньої Наддніпрянщини. - 1994. - Вип.1. - С.103.
8. Див.: Нечипоренко В. Філософія надії, Або роздуми над можливостями гуманізму в сучасному світі в Україні //Київ. - №3-4. - 1998. - С.130-143.
9. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. - К.: Преса України. - 1997. - С.6.
10. Див.: Цапок С. Енгво-лінгвістична ситуація в Україні //Слово і час. - 1991. - №12. - С.2,4.
11. Див.: Вівчарик М. Національна ідея в контексті розбудови незалежної держави //Розбудова держави. - 1993. - №11. - С.7.
12. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. - К.: Преса України. - 1997. - С.6.
13. Див.: Там само.
14. Див.: Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). - К.: «ARC-UKRAINE». - 1996. - С. 596.
15. Див.: Там само.

ДОДОНОВА В.І.

ПОЛІТИЗАЦІЯ ДУХОВНОЇ СФЕРИ СУСПІЛЬСТВА ЯК ФАКТОР ЗБАГАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Духовну сферу суспільства можливо розглядати через призму будь-якої з форм суспільної свідомості. Це стає можливим завдяки тому, що вона, по-перше, дійсно цілісна й існує в синкретичному, нерозчленованому стані, де форми і рівні суспільної свідомості, що штучно виділяються дослідником, перебувають у єдності, а отже, мають умовний характер. Своєрідною відправною точкою для дослідницького синтезу може слугувати кожна з форм суспільної свідомості, і в цьому випадку вона набуватиме естетичного, релігійного або філософського "забарвлення", а самі "відправні" форми суспільної свідомості стають підставою для вивчення процесів свідомості.

По-друге, з причини суспільного поділу праці і вузької спеціалізації, осмислення цілісності духовної сфери не може відбуватися інакше, як через індивідуальний пошук того або іншого мислителя, коло фахових інтересів якого має істотний вплив на вибір "базової" форми суспільної свідомості. Оскільки метою даної статті є рефлексія з приводу політизації духовного життя, такою "базовою" формою суспільної свідомості буде саме політична свідомість, хоча подібний аналіз може бути проведений і через призму моральної свідомості, філософії, естетичної свідомості, правосвідомості, релігійної свідомості, науки.

Дотримуючись наукової коректності при аналізі проблеми взаємодії політичної свідомості і духовної сфери суспільства, необхідно з'ясувати зміст понять "форма суспільної свідомості" та "елементи духовної сфери". Безумовно, змісти цих понять в деяких моментах тотожні, але є і суттєві розбіжності, бо мається на увазі не абстрактна, а діалектична тотожність. Поняття "форма суспільної свідомості" віддзеркалює, насамперед, ідеальний феномен суспільства. Але свідомість суспільства не обмежується рамками лише ідеальності, а існує в більш широкому контексті, отримуючи конкретні соціологічні риси. Саме за таких умов поняття "елемент духовної сфери" ширше за обсягом, ніж поняття "форма суспільної свідомості", бо 1) елементи духовної сфери ґрунтуються на формах суспільної свідомості, 2) містять в собі певні типи духовної діяльності, 3) вони є інституціалізованими підсистемами суспільства (В.С.Барулін). Слід зауважити, що впливу політичної свідомості зазнає вся духовна сфера суспільства, але предметом нашого розгляду будуть саме ідеальні компоненти духовної сфери, тобто форми суспільної свідомості.

Політична свідомість, як відомо, подвійна за своєю природою. З одного боку, вона виступає одним із субстанційних начал світу "політичного", умовою його розвитку, тобто елементом політичної сфери суспільства. З іншого боку, політична свідомість входить як один з ідеальних компонентів у духовну сферу суспільства, поряд із такими формами суспільної свідомості як правова, етична, естетична, релігійна і т.д.

Кожна форма суспільної свідомості по різному взаємодіє з політичною свідомістю, різні рівні елементів духовної сфери впливають на політичну свідомість, так само як і навпаки. Одні з них прямо спрямовані на регулювання інтерсуб'єктивних відносин всередині суспільства і покликані виробляти визначені норми цих відносин. До форм суспільної свідомості цієї "регулюючої підгрупи" слід віднести моральну, правову і, звичайно, політичну свідомість. Кожна з цих форм із необхідністю створює власний нормативний комплекс, будь то етичні настанови, звичаї, традиції або закони.

Інші форми суспільної свідомості мають дещо іншу спрямованість, відображаючи суб'єкт-об'єктні відносини людини зі світом. До цієї "гносеологічної підгрупи" слід віднести наукову, філософську, естетичну свідомість. Безпосередньо вони не регулюють відносини між людьми, не виробляють системи норм, не впроваджують правила поведінки. Тому з погляду "політичного" вони носять ніби другорядний характер.

Наявність особливої сфери "політичного" потребує пізнання і пояснення явищ цього гатунку, і, стикаючись із політичними реаліями, і наука, і естетична свідомість, і філософія змушені вписувати цю реальність у рамки власного предмета, породжуючи тим самим всередині себе відповідні підструктури. Мова йде про так звані синтетичні духовні утворення, що містять в собі суттєві риси обох форм суспільної свідомості (політична наука, філософія політики, політизоване мистецтво).

Особливе місце серед обох підгруп належить релігії, що поєднує в собі як пізнавальні, так і регулятивні функції. Ймовірно, саме цим і пояснюється наявність яскраво вираженого духовно-практичного утворення - клерикалізму, що з'являється в результаті взаємодії релігії і політичної свідомості. Не створюючи власного комплексу норм, форми суспільної свідомості "гносеологічної підгрупи", проте, здійснюють активний вплив на процес регулювання суспільних відносин завдяки виробленню ними своєї системи цінностей. Проаналізуємо послідовно взаємодію політичної свідомості з формами суспільної свідомості спочатку "гносеологічної", а потім - "регулюючої" підгруп.

До першої з них відноситься, як відзначалося, наука. ХХ століття справедливо називають віком науки. Це найменування правильне, якщо розуміти швидкий розвиток даної форми суспільної свідомості і розширення фронту її практичних додатків. Хоча, нерідко тут зустрічається більш категорична думка, зокрема, про те, що в наш час наука перетворилася в керівну частину всієї системи духовної діяльності і